

logopèdia:

El Programa Instrumental de Consciència Corporal per al Desenvolupament de la Paraula (Picc:Dp) sorgeix de la necessitat, de l'evidència que hi ha una gran quantitat de nens que per causes evolutives presenten dificultats en la seva parla i el seu llenguatge; els factors etiològics d'aquest fet els trobem en la immaduresa d'una o més d'una de les bases instrumentals dels infants i/o, també, en la manca de bons hàbits per a l'ús del llenguatge (pautes de diàleg; hàbits adequats d'escolta, de reflexió i d'expressió; etc.).



Des del seu nucli ● l'infant expressa 🗣️ el que és 😊, amb tot el seu ésser.

La **C** gran de comunicació, la comunicació dels pares, embolcalla la que va generant el fill, la **c** petita. La **C** gran conté i dona forma a la petita. Li dona forma tot fent de "model" i també "modulant", és a dir, ajustant les produccions del fill i les dels pares per adaptar-les a l'entesa i a la comprensió mútues.

La comunicació és una necessitat vital per a l'ésser humà, i els humans naixem preparats per comunicar-nos mitjançant el llenguatge. Així, l'infant adquireix el llenguatge de forma natural. Com diu el neuròleg Oliver Sacks, "sembla que els nens aprenen el llenguatge d'una manera quasi automàtica, pel fet de ser nens i de ser els nostres fills i pels contactes comunicatius que tenim amb ells".

Realment sembla que el llenguatge "apareix" en el nen per si sol, com una part més del seu creixement, i podem creure que és perquè ja li toca per l'edat que té. L'afirmació de Sacks, però, conté els elements imprescindibles per tal que això sigui possible:

- ser nen,
- ser el nostre fill, i
- mantenir contactes comunicatius.

Ser nen: vol dir estar en un període de creixement i evolució intensa i òptima per a la fixació d'aprenentatges i hàbits.

Ser el nostre fill: implica portar la nostra càrrega genètica, formar part del nostre projecte de vida i ser estimat per nosaltres; per això establim un vincle emocional amb ell que perdura en el temps i que li dona seguretat.

Mantenir contactes comunicatius: totes les accions que fem amb l'infant són un contacte comunicatiu que es repeteix dia rere dia. Essent conscients d'això, els adults estem atents a "escoltar" el nen, és a dir, a fixar-nos en la manera com respon quan sent la nostra veu, quan li fem petons i carícies, quan li donem menjar, quan el vestim, etc. Si aquest contacte l'acompanyem de la paraula (de l'expressió verbal), l'infant anirà aprenent el llenguatge.

L'infant de 0 a 7 anys, en el període crític per al llenguatge

Fins als 7 anys l'infant viu un període de màxim desenvolupament i maduració en què, entre altres moltes consecucions, conquereix el llenguatge. El desenvolupament anatòmic cerebral es produeix basant-se en un programa genètic i seguint-lo, però també hi tenen un paper fo-

Picc:Dp

Programa de prevenció de problemes de llenguatge oral des de l'escola i des de casa

Mònica Ballester Torras

namental totes les influències que es reben del medi (físiques, psíquiques, emocionals, lingüístiques, etc.).

Segons Jordi Ponces, aquest procés de maduració segueix el principi dels **períodes crítics**, que són "els límits de temps dintre dels quals es pot organitzar bé una funció". En el cas del llenguatge, el període crític es tanca als 8 anys. Si en aquest període el medi no aporta els estímuls necessaris per organitzar una determinada funció, "no es crearan els circuits neuronals adients, i la qualitat de la funció o es veurà alterada, o bé no apareixerà".

Cal tenir cura, doncs, dels factors que influeixen en el creixement dels infants per tal de propiciar-los un bon desenvolupament. Si hi hagués una predisposició genètica envers algun trastorn, **l'atenció a temps podria reduir les manifestacions negatives del dèficit**.

Principis en què es basa el Picc:Dp

Com hem dit abans, la comunicació condueix el llenguatge. Viatgem amb el nen petit en un continuïum que va des del gest carregat de significat i d'afecte, del contacte pell a pell, de la subjecció amb la mirada, de la màxima proximitat, etc., fins a la paraula, igualment carregada de significat i d'afecte.



La paraula ens permet "pensar" l'altra persona i tenir-la en la nostra ment i en el nostre cor, encara que estiguem lluny d'ella.

El nen parla perquè li hem parlat, perquè hem donat sentit a les seves expressions que primer són plors, rialles, gestos i sons que ell aconsegueix encadenar i aproximar als nostres gràcies a la nostra confirmació, al model que li donem, a la correcció immediata i a la **repetició diària de les paraules en les vivències quotidianes**.

Comunicar-se, jugar i pensar, així com també menjar, dormir, plorar, etc., són activitats que el nen va desenvolupant com un tot, com una sola cosa que per ell és pròpiament ésser, és viure.

Pràxia, audició i cos

En aquest context de comunicació es va confeint la **parla**, el llenguatge oral, com una seqüència ben organitzada de sons que són el resultat de la **pràxia, és a dir, de l'acció mecànica, coordinada, del conjunt dels òrgans fonoarticularis**.

Les lleis que segueixen la correcta combinació dels sons de la parla s'instauen, fonamentalment, gràcies a la funció de la percepció auditiva: l'ordre correcte de les paraules i els fonemes, la melodia de la intenció comunicativa, el ritme de la frase, etc.

Peter Guberina (lingüista creador del mètode verbotonal per a deficients auditiu) basa el seu mètode d'ensenyança del llenguatge en la implicació de tot el cos per millorar l'expressió, la veu i l'articulació dels sons i per optimitzar la percepció de la vibració sonora. El *Picc:Dp* sorgeix com una síntesi d'aquestes idees a partir del seu estudi i aplicació en la pràctica logopèdica (terapèutica i preventiva). Així, el *Picc:Dp* **ajuda l'infant a connectar amb ell mateix com a instrument de la seva expressió i desperta la consciència i el domini corporal necessaris per confegir la paraula.**

El *Picc:Dp* ajuda l'infant a "afinar-se", li dona la pràctica de la tècnica i el prepara per automatitzar l'acte de parlar i d'escoltar.



Si del cor i el pensament en sorgeixen la nota fonamental i la melodia, el cos fa la música.

Les 4 bases instrumentals del *Picc:Dp*

El *Picc:Dp* considera que la parla s'elabora per la intervenció de **4 bases instrumentals** sobre les quals es desenvolupa la proposta educativa/preventiva del programa:

1. La vivència orofacial.
2. La higiene respiratòria, auditiva i postural.
3. El ritme musical, corporal i de la parla.
4. L'escolta activa i l'EPAC (Estimulació de la Percepció Auditiva Central).

Aquestes 4 bases, encara que es presenten diferenciades, a la pràctica s'interrelacionen les unes amb les altres.

El *Picc:Dp* està pensat per ser aplicat, bàsicament, **a casa i a l'escola**. Per als logopedes és una proposta a tenir en compte com a estructura base per analitzar els factors etiològics dels problemes de la parla i, també, per organitzar la programació terapèutica.

Picc:Dp i escola

Es proposa, per una banda, incorporar diferents **activitats que estimulin les 4 bases instrumentals de forma integrada** dins de l'àmbit escolar i en llars d'infants (a l'aula, al pati, als menjadors, etc.). No es tracta d'afegir feines a la programació escolar, sinó més aviat de fer que els mestres prenguin consciència del valor que tenen per al llenguatge i la parla dels nens les tasques que ja fan habitualment. Moltes de les eines que s'utilitzen en el *Picc:Dp* corresponen a activitats que ja es realitzen en els centres escolars però que, com que es desconeix l'abast de les seves repercussions en l'infant, sovint no es treballen durant prou temps, es releguen únicament per a un determinat moment de la setmana, o bé deixen de fer-se perquè es consideren "poc importants".

Per altra banda, entrenar els professors i cuidadors per a l'observació de les habilitats i mancances dels nens en el desenvolupament d'aquestes bases instrumentals els ajudarà a detectar precoçment problemes de llenguatge que poden passar desapercebuts o que, com en el cas de la dislèxia, encara no s'han manifestat clarament.

1. La vivència orofacial

Fa referència, bàsicament, **a la presa de consciència i a la posada a punt dels òrgans articuladoris i d'expressió** (llavis, llengua, galtes, celles, etc.), que també són els òrgans de l'alimentació

i d'altres funcions orofacials (badallar, tossir, llepar, besar, etc.).

Aquesta presa de consciència i exercitació dels òrgans bucofacials mitjançant activitats específiques anomenades "jocs de pràxies", juntament amb l'educació en bons hàbits orals, implicarà la preparació sensorial propioceptiva i l'entrenament muscular que es necessiten per donar estabilitat al sistema fonològic de l'infant.

Signes a què cal parar atenció: si els nens articulen malament els sons i l'error no evoluciona cap a la correcció, si presenten mals hàbits orals (no masteguen prou o no segueixen els jocs de pràxies orofacials), etc.

2. La higiene respiratòria, auditiva i postural

La respiració, l'eficàcia del sistema postural i l'audició són funcions que es relacionen entre elles de forma dinàmica. Una cosa tan comuna en els nens com és tenir el nas ple de mocs pot desequilibrar aquest sistema funcional. La qualitat de l'audició és el primer que se'n ressent, de manera que els infants poden tenir **dificultats per discriminar i aprendre correctament els sons de la parla**.

La canalla no és conscient de quan té mocs i els adults sovint tampoc se n'adonen. Això fa que en poc temps s'instauri el **mal hàbit de la respiració bucal**; els primers símptomes poden ser: neguit, dificultats per respirar, roncs a la nit, problemes per menjar, etc. Respirar per la boca amb freqüència, i durant la nit, fa que els músculs orbiculars dels llavis, els buccinadors (galtes) i els masseters perdin tonicitat i també fa que la llengua quedi flàccida i en una posició massa baixa i sovint avançada. Tot plegat dificulta la pràxia de la parla, aquesta s'alenteix i **es perd precisió (i claredat) articulatòria**.

Els problemes d'aquest mal hàbit a mitjà i llarg termini poden afectar, a més de la parla, el creixement orofacial i l'estructura corporal global del nen.



Signes a què cal parar atenció: si els nens s'estan amb la boca oberta, si es cansen amb facilitat, si seuen com "despenjats", si estan distrets, si tenen la veu nasal, etc.

3. Ritme musical, corporal i de la parla

Totes les nostres accions tenen una ordenació en el temps, tenen un ritme. La maduració de la base rítmica de l'infant aporta equilibri al seu sistema nerviós. Educar els nens a percebre el ritme propi i a poder-lo adaptar a l'exterior a l'hora d'actuar, d'esperar i de parlar, els ajudarà a integrar la durada del temps de manera organitzada.

La parla és una seqüenciació rítmica de sons, paraules i frases, de manera que millorar en aquesta habilitat també comporta **millorar l'organització de la seqüència de l'expressió oral**.

El *Picc:Dp* incorpora jocs de ritme en la rutina habitual dels infants dins l'aula. Aquests jocs despertaran i exercitaran el seu interès, atenció i memòria i els ajudaran a entendre el temps d'espera i a organitzar les seves accions de forma seqüencial.

Signes a què cal parar atenció: els desajustos rítmics en alguns nens poden indicar dificultats psicomotrius, d'audició, de llenguatge, etc.



Signes a què cal parar atenció: si un nen de 4 o 5 anys diu que no li agrada cantar, es perd en la melodia o en el ritme, es deixa paraules, no reconeix les rimes, etc., atenció!, això és un indicador clar d'alguna dificultat en el llenguatge que, com hem esmentat abans, pot passar desapercebuda o bé pot ser un signe predictiu de dislèxia.

Repercussions del Picc:Dp en la lectura i en l'escriptura

Les 4 bases instrumentals del llenguatge oral també fonamenten alguns aspectes del llenguatge escrit, sobretot pel que fa als processos de codificació i descodificació del codi escrit, ja que faciliten el seu aprenentatge i afavoreixen la seva automatització.

Per exemple:

- La vivència orofacial aporta informació propioceptiva sobre els sons que, juntament amb l'auditiva, estableix el sistema fonològic (condició imprescindible per a la correcta associació so-grafia).
- L'educació sobre la respiració i la postura afavoreix la maduresa dels sistemes visual i auditiu i estableix uns bons hàbits corporals per llegir i escriure mantenint postures saludables (les quals eviten tensions incorrectes i cansament excessiu).
- El treball diari sobre la base rítmica beneficia directament la capacitat d'atenció i de memòria de la canalla, desenvolupa l'anàlisi seqüencial auditiva, afavoreix la integració dels conceptes relacionats amb la durada i el temps, etc. Totes aquestes habilitats són imprescindibles per codificar i descodificar amb fluïdesa el complex codi seqüencial so-grafia.
- L'escolta activa i l'EPAC, que incorpora el treball per al desenvolupament de la consciència fonològica, són condicions necessàries per al bon aprenentatge i automatització de la lectura i de l'escriptura.

4. Escolta activa i EPAC (Estimulació de la Percepció Auditiva Central)

L'escolta activa consisteix a escoltar amb intenció de "sentir" allò que es rep acústicament.

L'infant aprèn a escoltar perquè viu l'experiència de ser escoltat; per aquest motiu, el contacte visual amb ell en els moments de diàleg serà molt important per a aquest aprenentatge. **La impulsivitat natural dels infants pot disminuir a mesura que va augmentant la seva capacitat d'escoltar activament.**

Les habilitats de processament auditiu o de percepció auditiva central (que corresponen al concepte ampli de "consciència fonològica") es van desenvolupant juntament amb l'enriquiment del llenguatge oral. Aquestes habilitats (atenció auditiva, discriminació, memòria, anàlisi-síntesi, etc.) facilitaran l'**aprenentatge i integració de la lectura i l'escriptura.**

Entre les activitats de llenguatge i de diàleg que ja es realitzen habitualment a l'aula (explicar i escoltar contes, fer jocs de paraules o de rimes, etc.), **aprendre cançons** és l'eina més completa que **estimula l'escolta activa treballant tota l'EPAC. Cantar cançons en grup posa en marxa simultàniament les 4 bases instrumentals del Picc:Dp.**

Aplicació sistemàtica i principis metodològics

El Picc:Dp es presenta a través d'una formació teòrica i vivencial dels continguts de les 4 bases instrumentals i de propostes de programació d'activitats per fer a l'escola, dins i fora de l'aula (menjadors, pati, etc.). Aquestes propostes poden ser de caire lúdic, d'aprenentatge d'hàbits, i d'incorporació de conceptes i objectius en les tasques curriculars habituals.

Perquè el Picc:Dp sigui aplicat de forma eficaç a l'escola i se n'obtinguin beneficis notables, el millor que es pot fer és que tot l'equip d'educació infantil i de primària hi participi per tal d'incorporar amb coherència els objectius i continguts que es vulguin desenvolupar.

Principis d'aplicació del programa i alguns exemples:

1. Per tal que s'adapti a les necessitats i maduresa de la canalla, la incorporació d'objectius i continguts ha de ser **progressiva i flexible**.
Per exemple: perquè els nens aprenguin un hàbit important com és la higiene nasal diària, caldrà treballar-lo explícitament a educació infantil com a part del currículum, però després s'haurà de portar un control fins a segon de primària per tal d'assegurar l'adquisició de l'hàbit. A educació infantil el mestre haurà d'intervenir més, però a mesura que els nens vagin guanyant autonomia en tot el procediment només caldrà marcar en l'horari del dia els moments clau per a la higiene nasal.
2. Per sobre de la quantitat, prevaldrà la **qualitat** de l'aprenentatge de la funció, tasca o habilitat a desenvolupar.
Per exemple: trobem molts nens de 5, 6 i 7 anys que no se saben cap cançó sencera, encara que sovint porten a casa un àlbum amb un llarg llistat de cançonetes. La proposta que fem és reduir la quantitat de cançons i cantar-les diàriament a la classe (i no únicament a l'hora de fer música)

per assegurar-nos que tots els alumnes les aprenguin (recordem que les dificultats per aprendre cançons ens parlen de problemes o immaduresa d'EPAC o d'adequació rítmica, la qual cosa és un factor predictiu de problemes en el llenguatge).

3. Buscarem la **motivació** del nen perquè participi activament en les tasques. Sense la intenció d'aprendre no hi ha aprenentatge.
4. Combinarem **objectius de més d'una base instrumental** en una mateixa activitat.
5. Com a contingut d'aprenentatge normatiu, buscarem la **repetició sistemàtica** i la **continuitat** a casa, amb la família, dels hàbits i habilitats que es treballen a l'escola.
6. Depenent de la maduresa de cada nen, els donarem **pautes de valoració dels objectius assolits** per ajudar-los a despertar la consciència de si mateixos i a autoregular l'ús del seu cos i del llenguatge com a eines comunicatives.



Una altra part de la feina del professional que estigui amb els nens serà, com ja hem esmentat abans, l'**observació**: aprendre a considerar i valorar les predisposicions innates pròpies de cada infant per tal de destriar el que puguin ser signes indicadors de possibles trastorns de l'àrea del llenguatge, tot i que els problemes encara no s'hagin manifestat de forma evident.

Com en tota tasca educativa, la continuïtat del Picc:Dp en l'àmbit familiar afavorirà enormement l'eficàcia i consolidació del treball que es faci a l'escola. Per això, entre família i escola cal una col·laboració que passi per la comprensió, la implicació i la confiança mútues. El Picc:Dp es pot difondre a les famílies mitjançant tallers, xerrades o altres estratègies de cooperació entre pares i escola que els centres puguin gestionar.

Conclusió

Començàvem dient que l'esser humà neix preparat per al llenguatge i que l'aprèn de forma natural, però cal que, també de forma natural, se li proporcionin les **condicions adequades** perquè sigui així.

L'aportació del Picc:Dp a la tasca preventiva de problemes de llenguatge, que ja s'està fent en alguns centres educatius i en escoles de pares, es basa en una **visió de conjunt de les 4 bases instrumentals del llenguatge oral** (la vivència orofacial; la higiene respiratòria, auditiva i postural; el ritme musical, corporal i de la parla; i l'escolta activa i l'EPAC). A més, el programa afegeix la necessitat d'incidir sobre **la consciència corporal global, la respiració i el ritme** per tal d'aprendre i desenvolupar el llenguatge, la parla i, fins i tot, la lectoescriptura. I, en darrer lloc, aquest treball ha d'estar present **diàriament**, i no només unes poques estones setmanals depenent de "l'assignatura" que toqui.

El procés de creixement, desenvolupament i educació té una durada i un ritme únics per a cada infant, i els moments d'estimulació i d'acció són tan importants com els temps de so-

latge. Creiem que és responsabilitat tant dels pares com dels professionals de l'educació (mestres, psicopedagogs, logopedes, etc.) i de la salut (pediatres) aprendre a escoltar i adaptar-se a aquest ritme adequadament, deixant de banda les pressions socials que ens empenyen a sobrevalorar les activitats enteses com a "intel·lectuals", a creure que el millor és ser el més ràpid en tot, i a fer prevaldre la "quantitat" per sobre de la qualitat.

El Picc:Dp no és un mètode tancat en la seva forma d'aplicació; és un **programa-guia** que pretén implicar la realitat escolar i familiar de l'infant i al mateix temps ser adaptat a aquests contextos.

L'objectiu general de Picc:Dp és proporcionar a la canalla una educació tan completa com sigui possible: es tracta que des de petits els infants vagin adquirint més consciència de si mateixos i que descobreixin que el seu propi cos, la parla i l'escolta són instruments que el seu ésser té per comunicar-se i relacionar-se amb els altres i amb el món que l'envolta.

Mònica Ballester Torras

Logopeda. Especialista en teràpia miofuncional i trastorns de la parla: terapèutica i prevenció
mballesters@hotmail.com

Bibliografia

- BALLESTER, M.; BONET, N. Logopèdia preventiva: competències prèvies del llenguatge escrit. Implicacions en l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura, dins **Logopèdia. Revista del Col·legi de Logopedes de Catalunya** núm. 22, pàg. 13-16 (2012).
- BOTBOL, M. **Bebé, bienvenido al mundo (0-3 años)**. Madrid: Síntesis (2005).
- BOTBOL, M. **El orgullo de descubrir (3-6 años)**. Madrid: Síntesis (2005).
- GLADIC, V. A. **Il grafismo fonetico**. Torino: Omega (1980).
- PONCES, J. Aportació de la neurociència a la comprensió del desenvolupament i el funcionament mental, article en xarxa disponible a www.intercanvis.es/pdf/18/18-08.pdf (consulta: 06/07/2012).
- SACKS, O. **Veo una voz. Viaje al mundo de los sordos**. Madrid: Anaya i Mario Muchnik (1991).

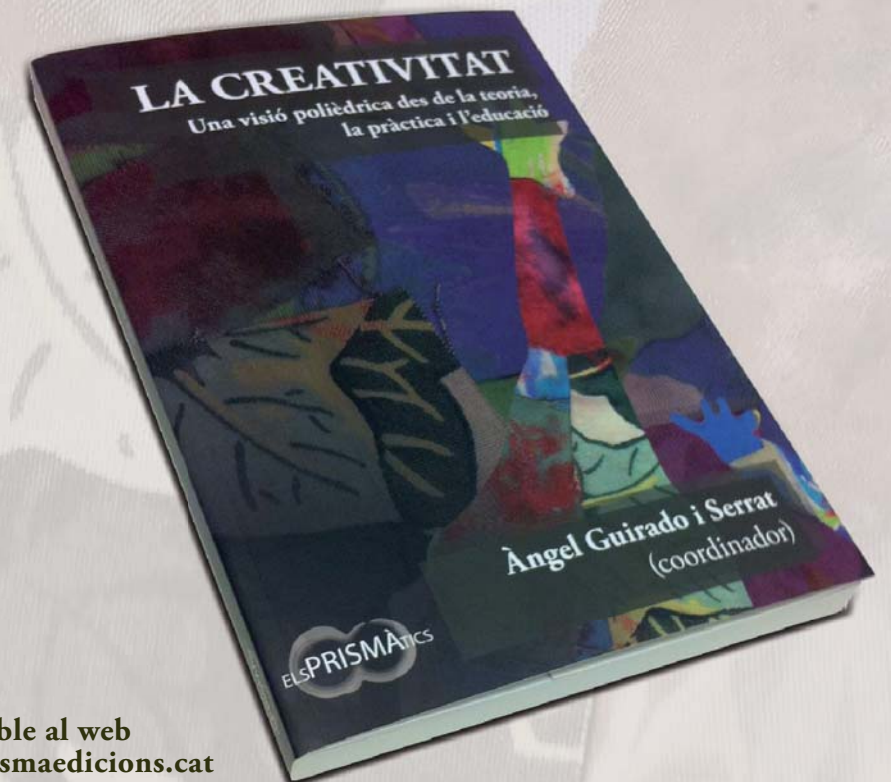
Novetat editorial

LA CREATIVITAT

Una visió polièdrica des de la teoria,
la pràctica i l'educació

Àngel Guirado i Serrat (coordinador)

La creativitat. Una visió polièdrica des de la teoria, la pràctica i l'educació proposa un enfocament des de sis perspectives diferents per tal d'explicar com es gesta, es produeix i evoluciona el fenomen creatiu. A més, ofereix un conjunt de mesures educatives i activitats per fomentar la creativitat en els àmbits familiar i escolar.



Disponible al web
www.prismaedicions.cat